

VADLĪNIJAS

noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas uzraudzības un kontroles institūciju, Finanšu izlūkošanas dienesta un tiesībaizsardzības iestāžu starptautiskajai sadarbībai

IEVADS

2018. gada jūlijā Eiropas Padomes Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas pasākumu ekspertu komiteja (turpmāk - Moneyval) apstiprināja Moneyval 5. kārtas savstarpējā novērtējuma ziņojumu par Latvijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas sistēmas efektivitāti par pārskata periodu līdz 2017. gada novembrim (turpmāk – Ziņojums), kura ietvaros ir izteiktas noteiktas rekomendācijas attiecībā uz Latvijas tiesību aktu atbilstību Finanšu darījumu darba grupas (turpmāk - FATF) rekomendācijām.¹

Ziņojumā izvērsti analizēti Latvijā spēkā esošie normatīvie akti un prakse noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas (turpmāk – NILLTPF) novēršanā un apkarošanā. Vērtēta gan Latvijas normatīvo aktu atbilstība starptautiskajiem standartiem noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanai, kā arī terorisma un masveida iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanas novēršanai (FATF² 40 rekomendācijas), gan sistēmas efektivitāte atbilstoši 11 rādītājiem. Pamatojoties uz ekspertu secinājumiem, Latvijai tika izteiktas konkrētas rekomendācijas, kas vērstas uz konstatēto trūkumu novēršanu attiecībā uz NILLTPF novēršanas sistēmu, kā arī sniegts novērtējums attiecībā uz FATF 40 rekomendāciju ieviešanu. Atbilstoši Moneyval novērtēšanas procedūras noteikumiem tika sagatavots un 2019. gada 30. augustā Moneyval ekspertiem iesniegts ziņojums par Latvijas tehniskās atbilstības prasību izpildes progresu.

2019. gada decembrī Moneyval plenārsēdē izskatīja Latvijas iesniegto tehniskās atbilstības progresa ziņojumu, kurā sniegta informācija un ekspertu novērtējums par Latvijas paveikto normatīvā ietvara pilnveidošanā, lai tas atbilstu FATF 40 rekomendācijām. Pēc progresa ziņojuma izvērtēšanas no 40 FATF tehniskās atbilstības rekomendācijām 7 tika novērtētas kā pilnībā atbilstošas un 33 kā lielākoties atbilstošas, tostarp FATF 40. rekomendācija.

Attiecībā uz FATF 40. rekomendācijas ieviešanu Moneyval eksperti norādīja, ka 2019. gada „Vadlīnijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas uzraudzības un kontroles institūciju starptautiskajai sadarbībai” nav piemērojamas Finanšu izlūkošanas dienesta (turpmāk – FID) un tiesībaizsardzības iestāžu īstenotajai starptautiskajai sadarbībai. Līdzīgs secinājums tika izdarīts arī attiecībā uz atgriezeniskās saites nodrošināšanu (FATF 40. rekomendācijas 4. kritērijs) un attiecībā uz kontroles un drošības prasībām attiecībā uz to, vai nosūtītā un saņemtā informācija tiek izmantota tikai noteiktajiem mērķiem, un to izmanto tikai tās iestādes, kam šī informācija bija paredzēta (FATF 40. rekomendācijas 5. kritērijs).

Latvijai adresēto rekomendāciju pilnvērtīgai ieviešanai ar Ministru kabineta 2020. gada 29. septembra rīkojumu Nr. 576 apstiprināts "Pasākumu plāns noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz

¹<https://rm.coe.int/moneyval-2018-8-5th-round-mer-latvia/16808ce61b>

² Finanšu darījumu darba grupa (FATF) ir neatkarīga starpvaldību organizācija, kas izstrādā un sekmē politiskās nostādnes pasaules finanšu sistēmas aizsardzībai pret NILLTPF un masu iznīcināšanas ieroču izplatīšanas finansēšanu.

2022. gadam" (turpmāk – Pasākumu plāns). Pasākuma plāns tika izstrādāts, aktualizējot ar Ministru kabineta 2019.gada 23. decembra rīkojumu Nr. 653 apstiprināto "Pasākumu plānu noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanai laikposmam no 2020. līdz 2022. gadam". Pasākumu plāna 2. rīcības virziena "Starptautiskā sadarbība" 2.6. punktā Tieslietu ministrijai ir noteikts uzdevums nodrošināt, ka uzraudzības un kontroles iestādes (turpmāk – UKI), FID un izmeklēšanas iestādes var ātri, konstruktīvi un efektīvi nodrošināt visplašāko starptautisko sadarbību attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju, saistītiem sākotnējiem noziedzīgajiem nodarījumiem un terorisma finansēšanu atbilstoši FATF 40. rekomendācijas prasībām.

Lai izpildītu minēto uzdevumu, Tieslietu ministrija papildina un aktualizē 2019.gada "Vadlīnijas noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma finansēšanas novēršanas uzraudzības un kontroles institūciju starptautiskajai sadarbībai", attiecinot tās arī uz FID un izmeklēšanas iestāžu īstenoto starptautisko sadarbību saskaņā ar FATF 40. rekomendācijas prasībām.

1. FATF 40. rekomendācija

FATF 40. rekomendācija paredz, ka kompetentās iestādes var ātri, konstruktīvi un efektīvi nodrošināt visplašāko starptautisko sadarbību attiecībā uz noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas, ar to saistīto predikatīvo noziedzīgo nodarījumu un terorisma finansēšanas novēršanu un apkarošanu. Rekomendācija nosaka valstīm pienākumu nodrošināt tiesisko pamatu šādai sadarbībai, kā arī nodrošināt visefektīvākos sadarbības instrumentus, tai skaitā, ja nepieciešams, slēgt divpusējus un daudzpusējus līgumus, ieskaitot savstarpējās sapratnes memorandus ar ārvalstu partneriem. FATF 40. rekomendācija nosaka, ka kompetentām iestādēm ir jāizmanto skaidri kanāli vai mehānismi efektīvai saziņai un lūgumu izpildei informācijas apmaiņas jomā vai attiecībā uz jebkuru cita veida palīdzību. Vienlaikus rekomendācija nosaka, ka kompetentajām iestādēm ir jābūt ieviestiem skaidriem un efektīviem procesiem, kas ļauj prioritizēt un laicīgi izpildīt ārvalstu lūgumus, kā arī aizsargāt informāciju, kas šādi tiek saņemta.

2. Latvijas tiesiskais regulējums attiecībā starptautisko sadarbību

2.1. UKI starptautiskā sadarbība

2.1.1. Tiesiskais pamats veikt starptautisko sadarbību ir Noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas un terorisma un proliferācijas finansēšanas novēršanas likuma (turpmāk – NILLTPFNL) 46. panta pirmās daļas 7. punkts, kas nosaka UKI pienākumu pēc savas iniciatīvas vai atbilstoši lūgumam veikt informācijas apmaiņu ar ārvalstu iestādēm, kuru pienākumi pēc būtības ir līdzīgi, ja tiek nodrošināta datu konfidencialitāte un to izmantošana ir iespējama vienīgi savstarpēji saskaņotiem mērķiem.

2.1.2. NILLTPFNL 46. panta pirmās daļas 7. punktā noteiktais pienākums UKI veikt informācijas apmaiņu ar ārvalstu iestādēm vienlaikus ir uzskatāms par tiesību normu, kas nosaka UKI tiesības apstrādāt personu datus. Minētā norma paredz, ka informācijas apmaiņa ir iespējama, ja tiek nodrošināta datu konfidencialitāte, un to

izmantošana ir iespējama vienīgi savstarpēji saskaņotiem mērķiem. Tomēr UKI nav noteikta kārtība, kādā tiek nodrošināta datu konfidencialitāte. UKI jānodrošina, ka nosūtītā un saņemtā informācija tiek izmantota tikai tiem mērķiem un to izmanto tikai tās iestādes, kam šī informācija bija paredzēta. UKI ir tiesīgas slēgt informācijas apmaiņas līgumus ar trešās valsts institūcijām, kuru pienākumi pēc būtības ir līdzīgi attiecīgajai UKI, ja šīs valsts normatīvie akti paredz līdzvērtīgu atbildību par ierobežotas pieejamības informācijas neatļautu izpaušanu. Šāda informācija izmantojama vienīgi, veicot attiecīgajām institūcijām NILLTPFNL noteiktās funkcijas. Saņemto informāciju attiecīgās trešās valsts institūcijas ir tiesīgas izpaust vienīgi ar Latvijas UKI rakstveida piekrišanu un vienīgi nolūkam, kādam šī piekrišana dota. Tāpat arī no citu valstu UKI saņemto informāciju UKI ir tiesīga izmantot vienīgi tās uzraudzības funkciju veikšanai.

Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/679 (2016. gada 27. aprīlis) par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula) (turpmāk – Regula 2016/679) V nodaļa "Personas datu nosūtīšana uz trešajām valstīm vai starptautiskām organizācijām" nosaka kritērijus, kad personu datus var nosūtīt uz trešajām valstīm vai starptautiskajām organizācijām:

- 2.1.2.1. Ja Eiropas Komisija ir nolēmusi, ka trešā valsts, kāda minētās trešās valsts teritorija vai viens vai vairāki konkrēti sektori, vai attiecīgā starptautiskā organizācija nodrošina pietiekamu aizsardzības līmeni. Šādai nosūtīšanai nav nepieciešama nekāda īpaša atļauja (Regulas 2016/679 45. pants). Vienlaikus pārzinim jāīsteno atbilstoši tehniskie un organizatoriskie pasākumi, lai nodrošinātu un spētu uzskatāmi pierādīt, ka apstrāde notiek saskaņā ar Regulu 2016/679. Neskatoties uz to, ka nav nepieciešama īpaša atļauja datu nodošanai, ievērojot Regulas 2016/679 45. pantu, tas neatbrīvo pārzini no pienākuma veikt attiecīgos priekšdarbus (piemēram, noslēgt vienošanos ar citas valsts UKI), lai nodrošinātu tiesisko pamatu personas datu nodošanai, kā arī saņemtu garantijas par personas datu apstrādes procesa tehnisko un organizatorisko aizsardzības pasākumu ievērošanu;
- 2.1.2.2. Ja pārzinis vai apstrādātājs ir sniedzis atbilstošas garantijas, un ar nosacījumu, ka datu subjektiem ir pieejamas īstenojamas datu subjekta tiesības un efektīvi tiesiskās aizsardzības līdzekļi (strīdus izskatīšana, atbilstoša kompetenta iestāde datu aizsardzības jomā u.c.). Šo punktu var īstenot, sadarbības līgumos iekļaujot Eiropas Komisijas apstiprinātās standarta datu aizsardzības klauzulas vai arī saskaņojot sadarbības līgumu ar kompetento datu uzraudzības iestādi (Regulas 2016/679 46. pants);
- 2.1.2.3. Pamatojoties uz regulējumu par atkāpēm īpašās situācijās, kas ietver arī gadījumu, kad nosūtīšana nepieciešama, ja ir svarīgi iemesli sabiedrības interesēs (Regulas 2016/679 49. pants).

Eiropas Datu aizsardzības kolēģija (turpmāk – EDAK) 2018. gada 25. maijā ir pieņēmusi Vadlīnijas 2/2018 par atkāpēm īpašās situācijās saskaņā ar Regulas 2016/679 49. pantu. Tajās ir norādīts, ka, ja nav pieņemts Eiropas Komisijas lēmums par aizsardzības līmeņa pietiekamību vai nav nodrošinātas atbilstošas garantijas, personu datu nosūtīšana uz trešo valsti var notikt tikai izņēmumu gadījumos un termins "sabiedrības

intereses" ir jāinterpretē ļoti šauri. Piemēram, ja starp institūcijām ir noslēgts sadarbības līgums, to nevar uzskatīt kā izņēmumu no vispārīgām datu drošības prasībām, jo šāda līguma esamība liecina, ka dati tiek nosūtīti atkārtoti, masveidā un strukturēti. Paredzēto izņēmumu izmantošana nekādā gadījumā nedrīkst novest pie datu subjektu fundamentālo pamattiesību pārkāpumiem.

EDAK norāda, ka datu nodošana, izmantojot atkāpi par īpašu sabiedrības interešu nodrošināšanu, var tikt izmantota tikai tad, ja to īpaši paredz datu pārzinim saistoši tiesību akti. Tāpat tiesību aktos ir jābūt definētam, kas tiek saprasts ar sabiedrības interesēm. EDAK arī norāda, ka datu nodošanai trešajai valstij nepietiek ar pamatojumu, ka tas kalpos trešās valsts sabiedrības interešu nodrošināšanai, piemēram, gadījumā, kad trešā valsts pieprasa informāciju, lai izmeklētu pārkāpumus cīņai ar terorismu. Šo izņēmumu var izmantot, ja datu nodošanu paredz (atļauj) ES vai dalībvalsts tiesību akti, kas ir saistoši pārzinim un tas var ietekmēt paritātes principa (reciprocity) ievērošanu starptautiskās sadarbības jomā.

UKI jāizvērtē katrs informācijas pieprasījums (ja tas skar informācijas apmaiņu ar fizisku personu datiem) un jāizanalizē, vai uz to būtu attiecināma Regulas 2016/679 49. pantā paredzētā atkāpe par svarīgiem iemesliem sabiedrības interesēs.

Lai novērstu jebkādas problēmas ar tiesību normu interpretēšanu, UKI savu darbību regulējošajos normatīvajos aktos būtu jānosaka, ka uzraugošās iestādes darbības savu funkciju nodrošināšanai ir uzskatāmas par sabiedrības interešu nodrošināšanu (minētais neattiecas uz valsts pārvaldes iestādēm, jo tas, ka valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs, izriet no Valsts pārvaldes iekārtas likuma 10. panta trešās daļas).

- 2.1.3. Normatīvie akti konkrēti nenosaka tiesības veikt informācijas pieprasījumus ārvalstu UKI vārdā, taču NILLTPFNL 46. panta pirmās daļas 7. punktā noteiktais pienākums veikt informācijas apmaiņu sevī ietver arī pienākumu veikt pieprasījumus ārvalstu partneru vārdā.

2.2. FID starptautiskā sadarbība

- 2.2.1. Tiesiskais pamats veikt starptautisko sadarbību ir NILLTPFNL 51. panta pirmās daļas 5. punkts, kurš noteic, ka FID ir pienākums šajā likumā noteiktajā kārtībā sadarboties ar starptautiskajām un ārvalstu institūcijām, kas nodarbojas ar NILLTPFN.
- 2.2.2. NILLTPFNL XIII nodaļa noteic FID starptautiskā sadarbības principus un kārtību, cita starpā, paredzot, ka:
- 2.2.2.1. FID drīkst pēc savas iniciatīvas vai atbilstoši lūgumam veikt informācijas apmaiņu ar ārvalstu pilnvarotajām iestādēm, kuru pienākumi pēc būtības ir līdzīgi NILLTPFNL 50. panta pirmajā daļā un 51. pantā minētajiem pienākumiem, kā arī ar ārvalstu vai starptautiskajām terorisma un proliferācijas finansēšanas apkarošanas institūcijām ar terorismu un proliferāciju saistītu līdzekļu kustības kontroles jautājumos, ja:
- 1) tiek nodrošināta datu konfidencialitāte un to izmantošana vienīgi savstarpēji saskaņotiem mērķiem;
 - 2) tiek garantēta informācijas izmantošana tikai tādu noziedzīgu nodarījumu novēršanai un atklāšanai, kas ir krimināli sodāmi Latvijā.

- 2.2.2.2. Informācijas apmaiņas veikšanai ar NILLTPFNL 62. panta pirmajā daļā minētajām iestādēm un institūcijām FID ir tiesīgs noslēgt sadarbības līgumus, vienojoties par informācijas apmaiņas kārtību un saturu.
- 2.2.2.3. Gadījumus, kuros FID, norādot pamatojumu, atsaka informācijas apmaiņu pilnā vai daļējā apjomā vai atsaka dot piekrišanu informācijas tālākai nodošanai.
- 2.2.2.4. FID, saņemot ziņojumu, kas attiecas uz citu dalībvalsti, šo ziņojumu nekavējoties pārsūta attiecīgās dalībvalsts pilnvarotai iestādei, kuras pienākumi pēc būtības ir līdzīgi NILLTPFNL 50. panta pirmajā daļā un 51. pantā minētajiem pienākumiem.
- 2.2.2.5. FID tiesības pēc citu valstu pilnvaroto iestāžu vai starptautisko terorisma un proliferācijas novēršanas institūciju lūguma izdot rīkojumu atbilstoši NILLTPFNL prasībām.

2.3. Izmeklēšanas iestāžu starptautiskā sadarbība

- 2.3.1. Izmeklēšanas iestāžu starptautisko sadarbību regulē Kriminālprocesa likuma (turpmāk – KPL) C daļa "Starptautiskā sadarbība krimināltiesiskajā jomā".
- 2.3.2. KPL regulē plašu starptautiskās sadarbības instrumentu izmantošanu un piemērošanu, tajā skaitā, bet ne tikai tiesiskās palīdzības lūgumu un Eiropas izmeklēšanas rīkojumu izdošanu un atzīšanu un izpildi, ārvalstī piemērotas mantas konfiskācijas izpildīšanu, palīdzību ārvalstij procesuālo darbību veikšanā, procesuālo nolēmumu par mantas nodrošināšanu konfiskācijai vai pierādījumu iegūšanas nodrošināšanu izpildīšanu, apvienoto izmeklēšanas grupu veidošanas nosacījumus u.c.
- 2.3.3. Atbilstoši KPL 675.panta otrajā daļā noteiktajam krimināltiesiskajā sadarbībā Latvijas kompetentā iestāde var vienojties ar ārvalsts kompetento iestādi par tiesu, prokuratūru un izmeklēšanas iestāžu tiešu sazināšanos.

3. Nepieciešamās darbības FATF 40. rekomendācijas ieviešanai

Lai nodrošinātu normatīvā regulējuma atbilstību FATF 40. rekomendācijas prasībām, UKI, FID un izmeklēšanas iestādēm nepieciešams:

- 3.1.** Izveidot iekšējo sistēmu informācijas apmaiņas ar ārvalstu iestādēm nodrošināšanai, lai iedzīvinātu NILLTPFNL prasības. Iepriekš norādītā mērķa sasniegšanai apstiprināt iekšējos normatīvos aktus un apmācīt atbildīgās personas par to piemērošanu.
- 3.2.** Iekļaut iekšējos normatīvajos aktos vismaz šādus starptautiskās sadarbības pamatprincipus:
 - 3.2.1. Jānosaka ārvalstu partneru saņemto lūgumu prioritizācijas kārtība. Kārtībā jānosaka, ka tie ārvalstu partneru lūgumi, kas saistās ar aizdomām par noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizāciju vai terorisma finansēšanu, ir jāizpilda nekavējoties, bet ne vēlāk kā desmit darba dienu laikā.

- 3.2.2. Jānosaka pienākums un procedūra, kādā savlaicīgi sniegt atgriezenisko saiti ārvalstu partneriem, kuri ir snieguši informāciju UKI vai tiesībsardzības iestādei par to, kā tika izmantota viņu sniegtā informācija, ja to pieprasa ārvalsts.
- 3.2.3. Jānosaka kārtība, kādā tiek nodrošināta no ārvalstu partneriem saņemtās informācijas aizsardzība un kontrole, tostarp atbilstoši NILLTFNL 46. panta pirmās daļas 7. punktā un 62. panta pirmās daļas 1. punktā minētajai datu konfidencialitātei.
- 3.2.4. Starptautiskās palīdzības lūgumu apmaiņai jāizmanto skaidri un droši mehānismi un kanāli. Ar skaidriem un drošiem kanāliem jāsaprot tādi kanāli, kas nodrošina pārsūtāmo datu aizsardzību, piemēram, šifrēti e-pasti un tīkli.
- 3.2.5. Atsaucoties uz NILLTFNL 46.panta pirmās daļas 7.punktu, kas nosaka UKI pienākumu veikt informācijas apmaiņu ar ārvalstu iestādi, tostarp izpildīt ārvalstu iestādes informācijas pieprasījumus, noteikt kārtību, kādā UKI īsteno minēto pienākumu, tostarp skaidri nosakot to tiesības izpildīt ārvalstu partneru lūgumus, balstoties uz diviem kritērijiem: abpusējība (jāpārlicinās, ka ārvalstu iestāde ir radniecīga iestāde, kas īsteno NILLTFN funkciju) un konfidencialitāte (jāpārlicinās, ka tiks ievērots konfidencialitātes princips attiecībā uz informāciju).